

معرفی سالنامه Proverbium

نشریه منحصر به فرد تحقیقات و مطالعات علمی

دربارهٔ مثل‌های همهٔ زبانها

احمد ابریشمی

تحقیق و بررسی دربارهٔ امثال و حکم موضوع دانش خاصی است که در زبان فرانسه به آن *parémiologie* گویند. اصل این کلمه یونانی است و می‌توان آن را به «مثلشناسی» تعبیر و ترجمه کرد. تحقیق و مطالعه دربارهٔ مثل‌های هر زبان محدود و منحصر به جمع‌آوری و تهیه و تدوین فرهنگ‌های مثل نیست، بلکه مثلشناسی در نفس خود و در ارتباط با سایر علوم و مخصوصاً با دانش زیان‌شناسی و روان‌شناسی و جامعه‌شناسی مسائل زیادی را مطرح می‌کند که می‌توان جزء به جزء مورد مطالعه قرار داد. در کشور ما به انجام مطالعات و بررسی‌های علمی دربارهٔ مثل‌های زبان توجه لازم مبذول نشده است و معدود کوشندگانی که به این رشته علاقه مند شده و آن را موضوع مطالعات شخصی خود قرار داده‌اند، از حد جمع‌آوری مثل و تدوین فرهنگ آن پا فراتر نگذاشته‌اند و تازه همین کار را هم نه به اندازهٔ کفایت انجام داده‌اند و نه فرهنگ‌های خود را به شیوهٔ علمی تدوین کرده‌اند. علت اصلی این کاستی‌ها ناآگاهی پژوهشگران امثال و حکم فارسی از پیشرفت‌های دانش مثلشناسی در نیمهٔ دوم قرن حاضر بوده است. با اینهمه، خدمات ارزندهٔ مثلشناس بزرگ ایران علامهٔ دهخدا برای ثبت و ضبط تعداد قابل توجهی از مثل‌های شیرین فارسی و نیز کوشش‌های استاد بهمنیار، ادیب دانشمند، و همت والای امیر قلی امینی به ترتیب برای ضبط مثل‌های محلی کرمان و اصفهان و همچنین مطالعات تطبیقی دانشمند گرانمایه سلیمان حیم برای تدوین فرهنگ ضرب‌المثل‌های فارسی و انگلیسی را که

همه آنها پیشگامان تدوین فرهنگهای مثل بوده‌اند، نباید از نظر دور داشت و فضل تقدمشان را نادیده انگاشت.

در نیمه دوم قرن بیستم، فولکلوریستها یا کارشناسان فرهنگ عامه کشورهای آلمان و آمریکا و روسیه و فنلاند بیش از دیگران به بررسیهای علمی درباره مثل - این پدیده شگرف زبانی - پرداخته‌اند. از بین آنان فولکلوریست فنلاندی به نام **Matti Kuusi** با همکاری یاران هموطن و غیر هموطن خویش زیر نظر انجمن ادبی فنلاند در شهر هلسینکی به منظور درج نظرات و نتایج مطالعات خود، نشریه‌ای را بنیاد نهادند که عنوانش پروریوم، واژه لاتینی به معنای مثل، به شرح زیر بود:

Proverbium: Bulletin d'information sur les Recherches parémiologiques

این نشریه که در سال ۱۹۶۵ کار خود را آغاز کرد، پس از انتشار، کم کم مورد توجه دانشمندان مثلشناس سایر کشورها قرار گرفت و فولکلوریستهای بنامی از کشورهای آلمان و آمریکا و روسیه و چکسلواکی مقالاتی را که حاوی نظرات آنان و حاصل مطالعات و تحقیقاتشان بود، برای این نشریه فرستادند که در آن به چاپ رسید.

از بین مثلشناسان روسی که با این نشریه همکاری داشتند، می توان از محقق بزرگ **Permiakov** نام برد که نظرات او درباره روش طبقه‌بندی مثلهای چندگانه کشورهای اتحاد جماهیر شوروی (آن زمان) و زبانهای کشورهای آسیای میانه بدیع و جالب بود. دانشمند مثلشناس آمریکائی به نام **Archer Taylor** که دارای مطالعات و آثار و تألیفات جالب و مهمی درباره فولکلور و بویژه مثلهای محلی آمریکا بود، نیز با این نشریه همکاری داشت.

انتشار پروریوم تا سال ۱۹۷۵ ادامه داشت و تا این تاریخ - یعنی مدت یازده سال - ۲۵ شماره از آن منتشر گشت و مقالات جالب و آموزنده‌ای در آن به چاپ رسید. مقالات پروریوم به زبانهای انگلیسی و فرانسه و آلمانی و روسی تهیه می‌شد و تنها مقالات روسی آن به یکی از سه زبان دیگر ترجمه می‌شد. مطالب آن متنوع و گوناگون و درباره مباحث زیر بود:

- کتابشناسی: شامل فهرست کتابهای مثل و فرهنگهای مربوط در زبانهای مختلف،

- مطالعه تطبیقی یک مثل واحد، مشترک در چند زبان مختلف،
 - فهرست مثل‌های یکی از زبانها یا مثل‌های چند زبان دارای موضوع واحد مشترک،
 - بحث نظری (تئوریک) بویژه درباره مشکلات و مسائل مربوط به طبقه‌بندی
 مثل‌های زبان،

- مطالعات کلی و عمومی مربوط به ویژگی‌های مشترک مثلها در زبانهای گوناگون،
 - تحقیقات تاریخی درباره مثل‌های زبان،
 - نقد و بررسی کتابهای مثل تازه انتشار یافته،

ظاهراً تنها فرد ایرانی که با این نشریه آشنائی داشته و با آن همکاری کرده،
 آقای محمد حسن رضوانیان بوده که در فهرستهای مأخذ شناسی نشریه، از چاپ
 دو مقاله از ایشان به زبان فرانسه در سالهای ۱۹۶۹ و ۱۹۷۰ ذکری به میان آمده
 است. موضوع مقالات آقای رضوانیان مطالعات تطبیقی در ارتباط با امثال و حکم
 فارسی و علت آشنائی ایشان تمایل شخصی به ترجمه امثال و حکم فارسی به زبان
 فرانسه - موضوع کتاب بسیار ارزنده و جالبی که در واقع رساله ایشان برای اخذ
 درجه دکترای زبان و ادبیات فرانسه از دانشگاه سوربن فرانسه است - بوده است.
 متأسفانه انتشار نشریه فنلاندی پروریوم بنا بر عللی که برنگارنده معلوم
 نیست، از سال ۱۹۷۶ به بعد متوقف شد و مثلشناسان و پژوهندگان و محققان
 مقالات خود را ناچار در نشریات دیگر که با مثل مربوط می‌شد، به چاپ
 می‌رساندند. در سالهای ۱۹۸۱ و ۱۹۸۲ در شهر بوداپست نشریه‌ای تحت عنوان
 Proverbium Partum در دو شماره چاپ شد که ادامه انتشار آن باز هم متوقف مات
 و دوام نیافت.

سرانجام دانشمندان تصمیم گرفتند مقر دیگری برای این نشریه جستجو
 کنند. در این هنگام دانشمندان علاقه‌مند در کشور ایالات متحده آمریکا دست به
 کار تحقیق و مطالعات گسترده‌ای در باب فولکلور و مثل‌های رایج و محلی آمریکا

۱ - رساله آقای رضوانیان در سال ۱۹۷۶ با همکاری وزارت فرهنگ و هنر ایران در پاریس منتشر شده و

زدند و زمینه برای تعهد و قبول هزینه‌های چاپ و انتشار نشریه‌ای که حاوی نظرات و مطالعات و تحقیقات علمی آنان باشد، فراهم شد.

سال ۱۹۸۴ برحسب اتفاق هفتادمین سال تولد Matti Kuusi بنیانگذار نشریه پروریوم در فنلاند بود و نخستین شماره دور جدید پروریوم تحت عنوان:

Proverbium: yearbook of international proverb Scholarship

در آمریکا منتشر شد. مقر این نشریه ابتدا دانشگاه ایالتی Ohio تعیین شد و دو دانشگاه دیگر یعنی دانشگاه Vermont و دانشگاه عبری با آن همکاری می‌کردند، ولی بعد در سال ۱۹۸۸ دانشگاه Vermont مستقلاً کار چاپ و انتشار این نشریه را برعهده گرفت و تا امروز ادامه داد.

دوره جدید پروریوم از همان ابتدا تاکنون زیر نظر دانشمند سرشناس و برجسته‌ای به نام پروفیسور Wolfgang Mieder که رئیس گروه زبانهای آلمانی و روسی دانشگاه ورمون است، اداره می‌شود. آقای Mieder که آلمانی تبار است تاکنون دهها کتاب و فرهنگ مثل به دو زبان آلمانی و انگلیسی تألیف و صدها مقاله به این دو زبان در نشریات مختلف چاپ و منتشر کرده است. وی یکی از مثلشناسان استثنائی و پرکاری است که در زمینه‌ها و جنبه‌های مختلف مثل صاحب‌نظر است.

دوره جدید نشریه پروریوم تقریباً در ماههای آخر هر سال میلادی چاپ و منتشر می‌شود و مانند سلف خود مقالات خود را به چند زبان، یعنی انگلیسی و آلمانی و فرانسه و اسپانیائی و روسی، چاپ می‌کند و هیچ مقاله‌ای ترجمه مقاله دیگری نیست. زبان غالب، انگلیسی و پس از آن آلمانی است و گاهی مقالاتی به زبان فرانسه و اسپانیائی هم در آن به چاپ می‌رسد و مقالات علمی و تحقیقی و نیز نقد و بررسی کتابها و فرهنگها. در سراسر متن نشریه، و در قسمت پایانی، فهرست کاملی از کتابها و فرهنگهای مثل و تعبیرهای مثلی و اصطلاحات مثل گونه که در طی سال مربوط چاپ و برای نشریه ارسال شده و پس از آن مقالات علمی و تحقیقی مرتبط با مثل که در سایر نشریات مهم در طول سال چاپ شده است، با نظم خاصی فهرست می‌شود.

موضوع مقالات اصلی پروریوم کاملاً مختلف و متنوع و گوناگون است.

بعضی از مقالات آن جنبه عمومی و همگانی دارد و قابل تعمیم به مثل‌های کلیه زبانهاست. برخی دیگر صرفاً مخصوص یک زبان است و از ویژگی خاص مثلها در زبان واحد گفتگو می‌کند.

اگرچه مقالات پروریوم تنها به همان چند زبانی که در بالا اشاره شد تهیه و چاپ می‌شود، ولی موضوع این مقالات صرفاً و لزوماً مربوط به مثل‌های این زبانها نیست بلکه مثل‌های زبانهای کلیه ملل و جوامع بشری از جمله زبانها و لهجه‌های مختلف ملل افریقائی که مورد توجه دانشمندان غیر افریقائی و حتی افریقائی قرار گرفته است، در این مقالات مورد بحث قرار می‌گیرد و ویژگیهای خاص و نقش کاربردی ظریف و دقیق مثلها در جوامع دست نخورده افریقائی و نیز استعارات جالب توجهی که در ساخت این مثلها به کار رفته، مورد ارزیابی و قیاس قرار می‌گیرد (استعاره در مثل نقش مهم و اساسی دارد و زیباترین و پرمعنی‌ترین مثلها همیشه دارای ساخت استعاری بسیار قوی است).

آخرین شماره نشریه پروریوم، شماره ۱۱ است که در پایان سال ۱۹۹۴ میلادی منتشر شده است. این شماره به مناسبت شصتمین سال تولد یکی از بزرگترین مثلشناسان و فولکوریک‌های آمریکائی به نام Alan Dundes که صاحب آثار و تألیفات بسیار است، به عنوان یاد بود هدیه و پانزده اثر مهم او معرفی و نقد و بررسی شده است. در این شماره، نوزده مقاله اصلی به چاپ رسیده که هیجده مقاله آن به زبان انگلیسی و یک مقاله به آلمانی است. در بخش نقد و بررسی کتاب شش کتاب به زبان انگلیسی و یک کتاب به زبان آلمانی و یک فرهنگ به زبان فرانسه نقد و بررسی شده است (فرهنگ اخیر، فرهنگ اصطلاحات زبان فرانسه، اثر تازه چاپی از انتشارات Le Robert سازمان انتشاراتی مشهور فرانسه است). در قسمت پایانی نشریه ۹۶ فرهنگ و مجموعه مثل تازه چاپ به زبانهای مختلف که به دفتر نشریه فرستاده شده با مشخصات کامل آن فهرست شده است. علاوه بر آن، تعداد ۲۳۰ کتاب و نشریه و مقاله تازه چاپ که همه مربوط به تحقیق علمی درباره مثلها به زبانهای گوناگون است، با جزئیات مربوط در شماره ۱۱ آمده است. در شماره‌های اول تا دهم این نشریه جمعاً ۷۲۵ فرهنگ مثل و تعداد ۲۵۳۷ کتاب و مقاله مرتبط با

مثل فهرست شده است. این ارقام خود خدمت ارزنده و گرانبهای این نشریه را برای شناساندن فرهنگها و مآخذ و منابع علمی مربوط به مثل و برقراری ارتباط ذهنی و معنوی بین مثلشناسان و علاقه‌مندان به مثل را در سطح بین‌المللی و جهانی نشان می‌دهد.

عناوین و موضوعات مقالات اساسی شماره یازده پروریوم بسیار متنوع است و حق آن است که فهرست مطالب آن عیناً در ذیل این معرفی نامه چاپ شود تا خوانندگان ارجمند علاقه‌مند از آن آگاهی بیشتری کسب کنند. تعداد صفحات این شماره ۳۷۰ است.



نگارنده که از سال ۱۳۵۸ خورشیدی به کار مطالعات تطبیقی امثال و حکم فارسی و چند زبان خارجی پرداخت، در سال ۱۳۶۳ درصد برآمد که سازمانهای علمی و فرهنگی دست اندرکار مطالعه دربارهٔ مثلهای زبانهای مختلف را شناسائی کند و از نشریات آن استفاده نماید. پس از تحقیق طولانی و لازم، از وجود نشریه پروریوم در آمریکا آگاه شد. این تاریخ مصادف با سال ۱۹۸۴ یعنی سال اول انتشار نخستین شماره نشریه پروریوم در آمریکا بود. پس از برقراری ارتباط، نخستین شماره این نشریه برای او ارسال شد و چون آن را مفید و جالب تشخیص داد درصد برآمد که با اشتراك آن، از مطالب سودمند آن استفاده نماید و اکنون خوشبختانه دوره کامل آن را در اختیار دارد.

پروریوم با انتشار شماره یازده خود در واقع به دوران دومین دهه انتشار پا می‌گذارد. در یازده سال گذشته، این نشریه همواره راه کمال را پیموده و مقالات آن جامع‌تر و متنوع‌تر شده است. در شماره‌های سالهای اخیر خود، برای نخستین بار مثلشناسان آفریقائی، هندی، ترک و عرب و غیره مقالاتی دربارهٔ مثلهای زبانهای خود نوشته‌اند و اکنون نوبت دانشمندان ایرانی برای معرفی مثلهای شیرین فارسی فرا رسیده است.

از آنجا که نگارنده تصور می‌کرد - و با تا حد زیادی اطمینان داشت - در ایران کسی از وجود این نشریه آگاهی ندارد و طبعاً علاقه‌مندانی مانند خود او

هستند که مایلند از این قبیل نشریات استفاده نمایند و یا آنکه کتابخانه‌های بزرگ و معتبر ایران مایل باشند نشریه پروریوم را در جنب سایر نشریات مهم که جنبه‌های مختلف زبان‌شناسی و ادبیات زبان را مطرح می‌کند، در اختیار استادان و محققان و دانشجویان قرار دهند، بنابراین درصدد معرفی این نشریه برآمد و به حکم علاقه به پیشرفت این رشته از دانش جهانی، آمادگی کامل خود را برای انجام هرگونه خدمت و ادای هرگونه توضیح به کلیه استادان و دانشپژوهان و مسئولان کتابخانه‌ها که مایل به داشتن این نشریه در آرشیو و مجموعه نشریات خارجی خود باشند، اعلام می‌دارد.

برخود فرض می‌دانم که از سردبیر محترم مجله کتابداری که توصیه در نگارش این مطلب فرمودند و زمینه‌ساز اهدای دوره کامل این سالنامه به کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران شدند، صمیمانه سپاسگزار باشم.

مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات فرهنگی
دانشگاه علامه طباطبائی
تهران

تاکنون مقالات و کتابهای بسیاری درباره شناسایی و تاریخچه هر یک از مباحث بالا نوشته شده است. این کتابچه به منظور آشنایی و سنجش گونه‌گون پراکنده است. این مقاله که در طول سالها در این باره به نگارش درآمده و مرید روزی خواتنگان می‌گذارد که در طول سالها در این باره به نگارش درآمده و مرید فرجایی به چاپ رسیده است. این کتابچه به پژوهشگران علاقه‌مند به این مباحث را با استفاده از آن آشنایی دهد.

Editor:
WOLFGANG MIEDER
 The University of Vermont

Associate Editor:
GALIT HASAN-ROKEM
 The Hebrew University

Managing Editor:
RICHARD SWETERLITSCH
 The University of Vermont

Editorial Assistant:
JANET SOBIESKI
 The University of Vermont

Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship is published annually by The University of Vermont. The Yearbook succeeds *Proverbium: Bulletin d'Information sur les Recherches Parémiologiques*, published occasionally from 1965 to 1975 by the Society for Finnish Literature, Helsinki.

Articles, notes, reviews, and other communications are welcome in any of the following languages: English, French, German, Russian, and Spanish. Though no specific style of documentation is required, authors are requested to follow whatever standard system they employ in as consistent and bibliographically complete a manner as possible. Manuscripts should be typewritten and double-spaced, with the notes grouped together following the text. The author's name and complete address should appear at the end of the manuscript. If possible, please send a copy of your manuscript together with a floppy disk using the ASCII format.

Manuscripts and books for review may be addressed to any of the Editors, in care of their respective universities; subscriptions and other business correspondence should be directed to the Managing Editor. Subscriptions are \$25.00 per volume for individuals and \$30.00 for libraries; checks should be made payable to *Proverbium* and mailed to: *Proverbium*, Department of English, University of Vermont, Burlington, Vermont 05405-0114 U.S.A.

Copyright © 1994, by
 The University of Vermont
 All rights reserved.

ISSN: 0743-782X

Printed in the United States of America
 by Queen City Printers Inc.
 Burlington, Vermont